

Materiały do poznania rozszedlenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) wschodniej Polski

Contribution to the knowledge of distribution of the noctuid moths (Lepidoptera: Noctuidae) of eastern Poland

Janusz NOWACKI¹, Krzysztof PAŁKA²

¹Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska UP w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 150, 60-594 Poznań

²Zakład Anatomii Porównawczej, Instytut Biologii i Biochemii UMCS w Lublinie, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin

ABSTRACT: The study presents new localities for 20 rare species of noctuid moths which are recorded in eastern Poland.

KEY WORDS: Lepidoptera, Noctuidae, new records, E Poland.

Obszar wschodniej Polski, poczynając od Puszczy Augustowskiej po Bieszczady, należy do najlepiej poznanych pod względem rozszedlenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae). Jest to efektem licznych badań przeprowadzonych nad rozszedleniem przedstawicieli tej rodziny motyli, w kilku regionach wschodniej Polski, w ostatnim trzydziestolecu XX wieku. Przykładowo z regionów takich jak: Puszcza Augustowska (NOWACKI, RUDNY 1992; KOKOT 1995; NOWACKI 2006a), Puszcza Białowieska (BUSZKO i in. 1996), Bagna Biebrzańskie (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), środkowe Podlasie (NOWACKI, WASILUK 2004, 2010), Lasy Sobiborskie na Polesiu Lubelskim (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999, 2002, 2010), Rostocze (BUSZKO i in. 1996; NOWACKI 1992, 2006a) czy Bieszczady i Pogórze Przemyskie (BIELEWICZ 1973, 1984; NOWACKI i in. 1993) wykazano występowanie ponad 300 gatun-

ków Noctuidae. Choć wymienione regiony wydają się być dobrze poznany-
mi, to jednak pamiętać należy, że fauna jest dynamiczna i część gatunków
zmienia swoje zasięgi występowania.

Poniżej przedstawiono nowe stanowiska dwudziestu, rzadkich w kraju ga-
tunków sówkowatych, stwierdzonych na nowych stanowiskach we wschod-
niej Polsce. Większość osobników odłowiona została na światło i znajduje się
w zbiorach autorów.

Acronicta menyanthidis (ESP.)

– Poleski Park Narodowy: Jezioro Moszne (UTM: FC40), 5 VI 2003,
20 VII 2009 – obserwowano kilkadziesiąt osobników przy świetle w środo-
wisku torfowiska przejściowego.

Jest to gatunek stenotopowy, który występuje na nielicznych, rozproszo-
nych stanowiskach głównie w północnej i wschodniej Polsce. W drugiej poło-
wie XX wieku w wyniku degradacji ekosystemów torfowiskowych zasięg wy-
stępowania uległ znacznemu ograniczeniu. W ostatnich latach występowanie
gatunku potwierdzone zostało głównie we wschodniej części Polski: Bagna
Biebrzańskie (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), Lasy Sobiborskie (NOWACKI,
HOŁOWIŃSKI 1999), Puszcza Augustowska (NOWACKI, RUDNY 1992), Puszcza
Białowieska (BUSZKO i in. 1996), Puszcza Romincka (NOWACKI 1992a),
Roztocze (NOWACKI 1992).

Acronicta cinerea (HUFN.)

– Kotlina Sandomierska: Nowa Dęba (poligon wojskowy) (EA58), 4 V 2012
– 1 ex., w ekosystemie wrzosowisk.

Jest to gatunek wykazany z różnych regionów Polski, pojedynczo na nie-
licznych stanowiskach. Z obszaru Podkarpacia nie był dotychczas podawany
(BUSZKO, NOWACKI 2000).

Simplicia rectalis (EVERSMANN)

– Wyżyna Lubelska: Świdnik (FB17), na przełomie VI/VII w latach 1994–
2005 – obserwowano liczne osobniki w ekosystemie ciepłej dąbrowy.

Jest to gatunek wykazany dotychczas z nielicznych stanowisk głównie
w południowo-wschodniej i środkowej części kraju (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Calyptra thalictri (BORKH.)

– Poleski Park Narodowy: Bagno Bubnów (FB59), 5 IX 2011 – 2 exx., w eko-
systemie torfowiska węglanowego.

Jest to gatunek wykazany po raz pierwszy z Polski przed 10-ciu laty z Piecin i Pogórza Przemyskiego (NOWACKI, WASALA 2001). Stwierdzenie występowania na Polesiu może świadczyć, że jest to kolejny gatunek występujący w południowej i lokalnie środkowej Europie, którego zasięg rozprzestrzenia się w kierunku północnym.

Euchalcia variabilis (PILLER)

– Bieszczady: Bukowiec ad Muczne (FV33), 4 VII 2012 – 2 exx..

Gatunek wykazywany z Polski jako bardzo rzadki, dotychczas znany z Górnego Śląska (RAEBEL 1931) i Bieszczadów, gdzie wykazany był jedynie z Smolnika i Stuposian jako pojedyncze okazy (BIELEWICZ 1984). Od tego czasu nie był w Polsce potwierdzony.

Polychrysia moneta (F.)

– Wyżyna Lubelska: Świdnik (FB17), 7 IX 1989 – 1 ex., odłowiony w środowisku synantropijnym na skraju ciepłej dąbrowy.

Jest to gatunek wykazany z nielicznych stanowisk na obszarze całej Polski. Jednak w ostatnich 50 latach występowanie gatunku na większości z nich nie było potwierdzone (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Diachrysia zosimi (HBN.)

– Roztocze: rezerwat „Wieprzec” (FB51), 23 VI 2012 – 2 exx., w ekosystemie torfowiska węglanowego.

Jest to gatunek stenotopowy występujący na nielicznych, często niewielkich obszarowo stanowiskach, głównie w północnej i wschodniej części Polski: Bagna Biebrzańskie (FRACKIEL, NOWACKI 2010), Puszcza Augustowska (NOWACKI 1989a), Puszcza Białowieska (BUSZKO i in. 1996), okolice Chełma (BUSZKO i in. 1996) oraz na Polesiu (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999). Z terenu Roztocza nie był wcześniej wykazywany.

Acosmetia caliginosa (HBN.)

– Polesie Wołyńskie: rezerwat „Rozkosz” (FB87), 7 i 14 VI 2011 – kilkanaście osobników obserwowanych przy świetle w ekosystemie torfowiska węglanowego.

Jest to bardzo rzadki gatunek wykazany jedynie na kilku stanowiskach głównie w południowej i środkowej części Polski. W ostatnim 50-leciu potwierdzony jedynie na Dolnym Śląsku i Lubelszczyźnie (BUSZKO i in. 1996; NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999).

Hoplodrina respersa (DEN. et SCHIFF.)

- Wyżyna Lubelska: Świdnik (FB17), 20 VII 1997 – 1 ex., na skraju ciepłej dąbrowy.

Gatunek lokalny, występujący w Polsce na nielicznych stanowiskach o charakterze kserotermicznym lub muraw psamofilnych na terenie całego kraju (BUSZKO, NOWACKI 2000). Z obszaru Wyżyny Lubelskiej nie był dotychczas podawany.

Athetis lepigone (MÖSCHLER)

- Wyżyna Lubelska: Świdnik (FB17), 21 V 2004 – 3 exx.;
- Niecka Nidziańska: Pińczów (DA69), 26 V 2012 – 2 exx.

Jest to gatunek wykazany w Polsce po raz pierwszy z Polesia Lubelskiego i Kotliny Sandomierskiej (NOWACKI i in. 2001). Od tego czasu zasięg jego znacznie się powiększył i dotychczas wykazany został także z Podlasia, Lubelszczyzny, Małopolski i Śląska.

Xylomoia graminea (GRAESER)

- Dolina Wisły: Bąkowiec (EC40), 9 VI 2012; Janowice (EB58), 9 VI 2012;
- Wyżyna Lubelska: Przybysławice (EB89), 9 VI 2012; Świdnik (FB17), 29 V 2012; Mełgiew (FB27), 29 V 2012; Werbkowice (FB92), 28 V 2012; Nielisz (FB42), 28 V 2012; Targowisko (FB13), 8 VI 2012;
- Kotlina Sandomierska: Nowy Lubliniec (FA47), 8 VI 2012; Starzawa (FA42), 8 VI 2012;
- Lasy Janowskie: Lipa (EB71), 14 VI 2012.

Na wszystkich wymienionych stanowiskach odławiano od kilku do kilkunastu osobników omawianego gatunku w zależności od odległości do środowiska rozwoju, którym są trzcinowiska wzdłuż dolin małych rzek, a szczególnie wokół stawów rybnych.

Jest to gatunek eurosyberyjski, który w Europie po raz pierwszy odnotowany został 1988 roku w Polsce na Roztoczu (NOWACKI 1989). Aktualnie w środkowej Europie występuje jedynie na stanowiskach dysjunktywnych, a Wisła stanowiła dotychczas granicę poza, którą w kierunku zachodnim nie był wcześniej notowany. W Polsce dotychczas wykazany z: Bagien Biebrzańskich (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), Podlasia (NOWACKI, WASILUK 2004), Polesia (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999), Puszczy Augustowskiej (KOKOT 1995), Puszczy Białowieskiej (WAŚALA 2001), Roztocza (NOWACKI 1992), a ostatnio także z Gór Świętokrzyskich (NOWACKI, NOWACKA 2012). Polskie populacje są najdalej wysunięte na zachód i należą do najliczniejszych w Europie.

Lithophane lamda (F.)

- Puszcza Solska: Borowiec (FA48) ad Józefów Roztoczański, 2 IV 2007 – 3 exx.

Jest to gatunek występujący w Polsce bardzo lokalnie, historycznie stwierdzony na Pomorzu, Śląsku, w okolicach Warszawy i Sandomierza. Współcześnie występowanie jego potwierdzono na pojedynczych stanowiskach: na wybrzeżu Bałtyku (NOWACKI 1994), w Puszczy Augustowskiej (NOWACKI, RUDNY 1992), w Puszczy Białowieskiej (BUSZKO i in. 1996), w Lasach Janowskich i na Polesiu (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999) oraz na Roztoczu (NOWACKI 2006a).

Apamea syriaca OSTHELD.

- Wyżyna Lubelska: rezerwat „Zawadówka” (FB66), 20 VI 2008 – 3 exx.; Komarów (FB71) ad Zamość, 13 VI 2012 – 1 ex.

Gatunek wykazany w Polsce po raz pierwszy z Roztocza (NOWACKI 2006), w późniejszym czasie stwierdzony także na stanowiskach w Górach Świętokrzyskich (NOWACKI, NOWACKA 2012). Stwierdzenie tego gatunku na kolejnych stanowiskach wskazuje jednoznacznie na jego dalsze rozprzestrzenianie się na obszarze Polski.

Lacanobia aliena (HBN.)

- Kotlina Sandomierska: Nowa Dęba (poligon wojskowy) (EA58), 17 VI 2012 – kilkanaście exx. w ekosystemie wrzosowisk i boru suchego na wydmach;
- Lasy Janowskie: Lipa (poligon wojskowy) (EB71), 14 VI 2012 – kilkanaście exx., w ekosystemie boru suchego oraz wrzosowisk na wydmach.

Jest to gatunek spotykany na pojedynczych stanowiskach w całej Polsce. Z obszaru Podkarpacia nie był dotychczas podawany (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Sideridis albicolon (HBN.)

- Kotlina Sandomierska: Nowa Dęba (poligon wojskowy) (EA58), 17 VI 2012 – 4 exx., w ekosystemie wrzosowisk i boru suchego na wydmach.

Jest to gatunek spotykany pojedynczo w całej Polsce. Z obszaru Podkarpacia nie był dotychczas podawany (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Lycophotia molothina (ESP.)

- Lasy Janowskie: Lipa (EB71), 14 VI 2012 – kilkadziesiąt exx., w ekosystemie wrzosowisk i boru suchego na wydmach;

- Kotlina Sandomierska: Nowa Dęba (poligon wojskowy) (EA58), 17 VI 2012 – kilkanaście exx., w ekosystemie wrzosowisk i boru suchego na wydmach.

Jest to gatunek atlantycki występujący w Polsce na granicy zasięgu. Dotychczas wykazywany na pojedynczych stanowiskach z zachodniej i południowej części Polski, aż po Lubelszczyznę. Współcześnie występowanie gatunku potwierdzono na Dolnym Śląsku i w woj. Lubuskim. W południowoschodniej części Polski już wcześniej wykazany ze stanowiska Nowa Dęba na podstawie jednego osobnika (MAZURKIEWICZ, PAŁKA 2003).

Paradiarsia punicea (HBN.)

- Dolina Wisły: Bąkowiec (EC40), 9 VI 2012 – 2 exx.;
- Poleski Park Narodowy: Bagno Bubnów (FB59), 10 VI 2003 – 5 exx.;
- Wyżyna Lubelska: Komarów (FB71) ad Zamość, 13 VI 2012 – 9 exx.

Jest to gatunek eurosyberyjski osiągający w północno-wschodniej Polsce granicę zwartego zasięgu. Na pozostałych obszarach środkowej Europy występuje już tylko na kilku rozproszonych, dysjunktywnych stanowiskach. Jako gatunek stenotopowy w Polsce spotykany bardzo lokalnie. Dotychczas stwierdzone stanowiska to: Bagna Biebrzańskie (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), Puszcza Augustowska (NOWACKI, RUDNY 1992), Puszcza Białowieńska (BUSZKO i in. 1996), Lasy Sobiborskie (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999) oraz okolice Chełma (BUSZKO i in. 1996). Aktualne stanowiska uściślają zasięg występowania gatunku w Polsce.

Xestia castanea (ESP.)

- Lasy Janowskie: Lipa (poligon wojskowy) (EB71), 25 VIII 2011 – 2 exx., w ekosystemie wrzosowiska.

Jest to gatunek atlantycko-śródziemnomorski obserwowany w Polsce na nielicznych stanowiskach, głównie w zachodniej części kraju. Historycznie wykazywany z Pomorza Zachodniego (URBAHN 1939), Dolnego Śląska (WOLF 1935), a także okolic Zawiercia (MASŁOWSCY 1936) i Goławka (PATRYN 1938). Współcześnie potwierdzony na pojedynczych stanowiskach: na wybrzeżu Bałtyku aż po Hel (NOWACKI 1994) oraz w zachodniej części Polski (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Xestia sexstrigata (Haw.)

- Kotlina Sandomierska: Nowa Dęba (poligon wojskowy) (EA58), 17 VIII 2012 – kilkanaście exx., w ekosystemie wrzosowisk i boru suchego na wydmach.

Jest to gatunek wykazany wcześniej z obszaru całej Polski za wyjątkiem woj. podkarpackiego (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Coenophila subrosea (STEPH.)

- Wyżyna Lubelska: Zawadówka (FB66), 18 VIII 2012 – 1 ex., w ekosystemie torfowiska węglanowego;
- Poleski Park Narodowy: Bagno Staw ad Tarnów (FB69), 10 VIII 2005; Bagno Bubnów (FB59), 5 VIII 2004, 11 VIII 2005 – obserwowano pojedyncze osobniki w dzień w ekosystemie torfowiska węglanowego.

Jest to gatunek eurosyberyjski osiągający w północno-wschodniej Polsce granicę zwartego zasięgu. Na pozostałych obszarach środkowej Europy występuje już tylko na kilku rozproszonych dysjunktywnych stanowiskach. Jako gatunek stenotopowy, w Polsce spotykany bardzo lokalnie. Historycznie wykazywany jedynie z Pomorza Zachodniego (URBAHN 1939). Współcześnie stwierdzone stanowiska to: Bagna Biebrzańskie (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), Puszcza Augustowska (NOWACKI, RUDNY 1992), Puszcza Białowieńska (BUSZKO i in. 1996), Lasy Sobiborskie (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999) oraz Roztocze (NOWACKI 1992).

SUMMARY

The paper presents new faunistic data on 20 species of rare noctuid moths from eastern Poland. Some of this species were recorded in some regions of Poland for the first time.

PIŚMIENNICTWO

- BIELEWICZ M. 1973: Motyle Bieszczadów Zachodnich i Pogórza Przemyskiego, Cz. I tzw. Macrolepidoptera. Roczn. Muz. Górność. Bytom, Przyroda, **7**: 1-170.
- BIELEWICZ M. 1984: Nowe gatunki motyli większych (Macrolepidoptera) dla fauny Bieszczadów Zachodnich i Pogórza Przemyskiego. Pol. Pismo ent., **54**: 407-409.
- BUSZKO J., KAITILA J. P., JUNNILAINEN J., NOWACKI J., NUPPONEN K., PAŁKA K. 1996: Nowe i rzadko spotykane gatunki motyli w faunie Polski. Wiad. entomol., **15**: 105-115.
- BUSZKO J., KOKOT A., PALIK E., ŚLIWIŃSKI Z. 1996: Motyle większe (Macrolepidoptera) Puszczy Białowieskiej. Parki nar. i rez. Przyr., **15** (4): 3-46.
- BUSZKO J., NOWACKI J. 2000: The Lepidoptera of Poland. Pol. entomol. Monogr., **1**: 1-176.
- FRĄCKIEL K., NOWACKI J. 2010: The noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of marsh ecosystems in the Biebrza National Park. Pol. Entomol. Monogr., **7**: 1-67.
- KOKOT A. 1995: Nowe dla Puszczy Augustowskiej gatunki sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae). Wiad. entomol., **14**: 62.
- MASŁOWSKI L. i M. 1936: Motyle okolic Zawiercia, III. Uzupełnienia i sprostowania. Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol., **2**: 403-450.
- MAZURKIEWICZ A., PAŁKA K. 2003: Nowe stanowiska rzadkich gatunków sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) w Polsce. Wiad. entomol., **22**: 251-252.

- NOWACKI J. 1989: *Xylomoia graminea* (GRAESER, 1888) nowy dla fauny Polski i Europy przedstawiciel sówkowatych (Lep., Noctuidae). Przegląd zool., **33**: 445-447.
- NOWACKI J. 1989a: New records of some rare Noctuidae in Poland (Lepidoptera). Pol. Pismo ent., **59**: 397-399.
- NOWACKI J. 1992: Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Roztocza. Fragm. faun., **35**: 397-414.
- NOWACKI J. 1992a: Materiały do poznania sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae) Puszczy Rominckiej. Wiad. entomol., **11**: 113-119.
- NOWACKI J. 1994: Struktura zasięgów sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae) w pasie wydm nadmorskich polskiego wybrzeża Bałtyku. Wiad. entomol., **12**, Supl.: 1-127.
- NOWACKI J. 2006: *Apamea syriaca* OSTHELDER, 1933 – a noctuid moth new to the Polish fauna (Lepidoptera: Noctuidae). Pol. Pismo ent., **75**: 505-509.
- NOWACKI J. 2006a: Materiały do poznania sówek (Lepidoptera: Noctuoidea: Nolidae, Noctuidae) wschodniej Polski. Wiad. entomol., **25**: 175-178.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M. 1999: Sówkowate (Lepidoptera: Noctuidae) Laów Sobiborskich a obszarze Polskiego Polesia. Wiad. entomol., **18**, Supl. 1: 1-60.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M. 2002: Sówkowate (Lepidoptera: Noctuidae) nowe dla Lasów obiborskich na obszarze Polskiego Polesia. Wiad. entomol., **21**: 187.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M. 2010: Sówkowate (Lepidoptera: Noctuidae) nowe dla Lasów obiborskich na obszarze Polskiego Polesia. Wiad. entomol., **29**: 300.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M., PAŁKA K. 2001: *Athetis lepigone* (MÖSCHLER) (Lepidoptera, Noctuidae) a noctuid moth New to the Polish fauna. Pol. Pismo ent., **70**: 271-275.
- NOWACKI J., NOWACKA J. 2012: Materiały do poznania sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) Gór Świętokrzyskich. Wiad. entomol., **31**: 35-40.
- NOWACKI J., PAŁKA K., SOSIŃSKI J. 1993: Nowe dla fauny Bieszczadów Zachodnich gatunki motyli (Lepidoptera). Wiad. entomol., **12**: 45-49.
- NOWACKI J., RUDNY J. 1992: Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Puszczy Augustowskiej. Wiad. entomol., **11**: 37-57.
- NOWACKI J., WASILUK D. 2004: Sówkowate (Lepidoptera: Noctuidae) środkowego Podlasia. Wiad. entomol., **23**, Supl. 1: 3-54.
- NOWACKI J., WASILUK D. 2010: Sówkowate (Lepidoptera: Noctuidae) nowe dla środkowego Podlasia. Wiad. entomol., **29**: 218.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2001: *Calyptra thalictri* (BORKHAUSEN) (Lepidoptera: Noctuidae), a new species for the Polish fauna. Pol. Pismo ent., **70**: 267-269.
- PATRYN W. 1938: Wzmianki motylnicze, II. Pol. Pismo ent., **16-17**: 294 -295.
- RAEBEL H. 1931: Die Grossschmetterlinge des oberschlesischen Hügellandes. Beuth. Abh. Oberschl. Heimft., **1**: 1-101.
- URBAHN E et H. 1939: Die Schmetterlinge Pommerns mit einem vergleichenden überblick über den Ostseeraum. Stett. Ent. Ztg., **100**: 181-826.
- WAŚALA R. 2001: *Xylomoia graminea* (GRAESER) (Lepidoptera: Noctuidae) gatunek nowy dla Puszczy Białowieskiej. Wiad. entomol., **20**: 95.
- WOLF P. 1935: Die Grossschmetterlinge Schlesiens, II. Breslau: 161-341.